

**RESPUBLIKA MIQIYOSIDA EKOLOGIK MUAMMOLARNI HAL QILISH
BO'YICHA OLIB BORILAYOTGAN TADQIQOT ISHLARI**

Atajanova Muyassar

Xorazm viloyati FVB HFXO'M katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada Respublikamizda bugungi kundagi ekologik muammolar va ularni bartaraf etish uchun keng ko'lamda olib borilayotgan ishlar, Orol va orol bo'yi atrof-muhitini muhofaza qilishda hukumatimiz tomonidan olib borilayotgan chora tadbirlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: ekologiya, ijtimoiy-ekotizm, Orol dengizi, geologiya, qoriqxonalar, milliy bog'lar, atrof muhitni muhofaza qilish.

Abstract: In this article, the current ecological problems in our Republic and the work being carried out to eliminate them were discussed on a large scale. Measures taken by the government to protect the environment of the island and the island are highlighted.

Key words: ecology, socio-ecology, Aral Sea, geology, nature reserves, national parks, environmental protection.

Bugungi kunda ekologiya va atrof-muhitni ifloslanishi va uni tozalash hamda yaxshilash eng muhim muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Respublikamiz ekologiyasi instituti tashqi muhiti, ekologik vaziyatning o'ziga xos xususiyatlari va ularni yaxshilash, undan ekologik tanazzulda foydalanish, mamlakatimizning azaldan ma'lum bo'lgan ekologik holatini tiklash, tarixni yaxshilashni o'rganish va hozirgi sharoitda zarur narsalarni topish bugungi kunimizning eng asosiy yechimi topmagan muammolarimizdan biri bo'lib kelmoqda. Hozirgi vaqtda inson faoliyati ta'sirida biosfera juda tez ishlamoqda va bu tezlik natijasida atmosfera qatlamiga juda katta zarar yetmoqda. Insonning tabiiy jarayonlarga ta'siri yoki noto'g'ri munosabatda bo'lishi natijasida 20-asr o'rtalarida ekologik muammolar tobora kuchayib bordi. Bugungi kunda ibtidoiy sof tabiat haqida gapirmasa ham bo'ladi. Chunki yer yuzidagi o'rmonlar qisqarib, shu bilan birga daraxt va butalar kesiladi, yer dehqonchilikka yo'naltiriladi, mahsulotlar bilan o'g'itlanadi, turli chiqindilar va gazlar bilan toza havo va tabiatga zarar yetkaziladi. Bundan tashqari, tabiatda toshqinlar, o'rmon yomg'irlari, chang bo'ronlari va boshqa tabiiy jarayonlar sodir bo'ladi. Bularning barchasi tabiatning tabiiy o'zgarishi va tozalanishiga olib keldi.

Hozirda Yer yuzida global, regional va mahalliy ekologik muammolar vujudga kelganligini alohida ta'kidlab o'tishimiz zarurdir. Jumladan, global iqlim o'zgarishi, cho'llanish, Orol dengizi muammosi va boshqalarni sanab o'tishimiz mumkin. Mavjud ekologik muammolarning yechimini topish, bartaraf etish yo'llarni ishlab chiqish

uchun ilmiy tadqiqotlar olib borish hamda ekologik tendentsiyalarni kuzatib borish va shu asosda ijobiy xulosalar chiqarish talab etiladi. Ekologik xavfsizlik va atrof-muhitni muhofaza qilish muammosi alohida e'tiborga molik vazifa bo'lib, hozirgi vaqtda mamlakatimiz tabiiy boyliklarini saqlab qolish va ularni kelajak avlodga yetkazish muhim masalalardan biridir. Tabiat bilan inson o'zaro muayyan qonuniyatlar asosida munosabatda bo'ladi, bu munosabatlar odamlarning ekologik madaniyatiga bog'liqdir. Tabiat qonuniyatlarini buzish, o'nglab bo'lmas ekologik falokatga olib kelishi muqarrardir. Misol tariqasida Sobiq Ittifoq davridagi ishlab chiqarish kuchlarini rivojlantirish, eng avvalo tayyor mahsulot emas, balki, qishloq xo'jalik xom-ashyosin ko'paytirish manfaatlarini ko'zlagan ekologiya va atrof-muhit muhofazasiga zid tadbirlar, oxir-oqibatda, Orol dengizi va Orolbo'yi ekologik inqiroziga olib kelganligini ko'rishimiz mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Hozirda Respublikamiz yirik sanoat va agrar mintaqa bo'lib, kelajakda dunyoga yuz tutgan mashinasozlik, energetika, kimyo, oziq – ovqat sanoati, transport majmuini yanada rivojlantirish ko'zda tutulgan. Bunday ishlab chiqaruvchi kuchlarning rivojlanishi Respublikada ijtimoiy – ekotizmlarning holatiga muayan darajada salbiy tasir ko'rsatadi. Respublikada keskin bo'lib turgan ekologik va tabiatni muhofaza qilishga oid muammolar quyidagilar: - Yirik hududiy – sanoat majmualari joylashgan tumanlarda yani AngrenOlmalik Chirchiqlarda, Farg'ona-Marg'ilonda, Navoiy va boshqa tumanlardagi tabiatni muhofaza qilish muammolari. Bu tumanlarda ijtimoiy-ekotizm holati yaxshi emas. Chunki sanoat markazlarida chiqayotgan turli-xil gazlar va chiqindilar atrof-muhitni ekologik holatini buzulishiga olib kelmoqda. - Agrosanoat majmuidagi ekologik muammolar. - Tabiatdagi suvlarning sanoat chiqindilari pestisedlar va mineral o'g'itlar bilan ifloslanishi ham muammolardan biridir. - O'simlik va hayvonot dunyosini muhofaza qilish va qayta tiklash muammolari, qoriqxonalar va milliy boglar tarmogini kengaytirish.

O'zbekiston Respublikasi tabiatni muhofaza qilish va undan oqilona foydalanish borasidagi asosiy strategik maqsadlar quyidagilar hisoblanadi: Aholining sihat-salomatligi uchun qulay sharoit yaratish, beosferaviy muvozanatni saqlash; O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish samaradorligi va barqarorligini ko'zlagan holda tabiiy resurslardan foydalanish qayta tiklanadigan tabiiy resurslar ishlab chiqarish va istemol jarayonlarining muvoznatini saqlash tiklanmaydigan resurslarni ishlab chiqarish, chiqindilardan oqilona foydalanish; regional va lokal darajalarda tabiatni qayta tiklanish hususiyatini tiklash; tabiatning daslabki turlari va ularning genofondini landshaftlarning xilma – xiligini saqlash. Vujudga kelgan Orol dengizi muammosi bilan bogliq halokatli ekologik – iqtisodiy va ijtimoiy ahvolni yaxshilash, Orol dengizini saqlab qolish maqsadida aholini sifatli ichimlik suvi bilan taminlash. Orol bo'yi aholisini normal sanitar sharoitlar va ozuqa bilan taminlash

uchun Markaziy osiyo davlatlari bilan birgalikda qisqa vaqt ichida yagona suv xojaligi siyosatini ishlab chiqish hamda har-bir Respublikaning Orol dengiziga quya oladigan suvi, yani Orol bo'yidagi barcha tabiiy ko'llarni saqlab qolish kabi ishlar rejalashtirilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Atmosfera havosini muhofaza qilishning asosiy yo'nalishi shahar va aholi yashaydigan punktlarda atmosfera havosining sifatini yaxshilash, keyinchalik sanitargigienik qoidalarga rioya qilish buning uchun Respublikamizning barcha hududlarida chiqindilarni kamaytirish, kam chiqindili texnologiyalarni yaratish, chang to'plovchi va tozalovchi yangi qurilmalarni yaratish va ularning ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, eskirgan qurilmalarni yaxshilash bilan almashtirish va boshqalar. Orol dengizining qurishi iqlim o'zgarishiga ham sababchi bo'ldi. Qurg'oqchilik tufayli iqlimning keskin kontenentalligi ortib ketdi. Dengiz va quruqlik o'rtasidagi haroratning o'zgarishi, shamol tezligining ortishi, suvning to'lqinlanish hodisasini kuchaytirishiga olib keldi. Sut emizuvchi hayvonlar va qushlar kamayib ketdi. Qurigan maydonlar xavfli kasalliklarni tarqatuvchi kemiruvchi bilan to'lib bormoqda.

Orol bo'yining sanitar-epidemiologik ahvoli nihoyatda og'irlashmoqda. Agar zudlik bilan tabiatda vujudga kelayotgan muammolar hal qilinmasa insoniyat va butun mavjudodning hayoti xavf ostida qoladi. Biz tabiatga qarammiz, biz tabiatsiz yashay olmaymiz, shunday ekan biz barchamiz tabiatni asrab avaylashimiz, uning har-bir qarich yerini ko'z qorachig'iday asrashimiz, tabiat boyliklaridan oqilona foydalanishimiz, har-bir tomchi suvni tejab ishlatishimiz, tabiat haqida doimo g'amxo'rlik qilishimiz lozim. Prezidentimizning 2017 yil 12 iyuldagi Oliy Majlis palatalari, siyosiy partiyalar va O'zbekiston ekologik harakati vakillari bilan uchrashuvdagi ma'ruzasida hokimiyat vakillik organlari hamda siyosiy partiyalar va Ekologik harakatning o'tgan davrdagi faoliyati tanqidiy ruhda tahlil etilib, islohotlarni chuqurlashtirish yuzasidan oldimizda turgan muhim vazifalar belgilab berildi. Xususan, Ekologik harakat hamda uning Qonunchilik palatasidagi deputatlik guruhining istiqboldagi vazifalari aniq ko'rsatib o'tildi.

2030 yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasi atrof-muhitni muhofaza qilish kontseptsiyasiga muvofiq Orol dengizining qurigan tubida o'rmonzorlar maydonini jami hududiga nisbatan 60 foizgacha yetkazish, Nukus, Urganch va Xiva shaharlari atrofida "Yashil belbog'" tashkil etish maqsadida tuzga chidamli, tez o'sar saksovul, cherkez va qandim o'simliklari ekish ishlari olib borilmoqda. Tabiat komponentlari va hodisalarning o'zaro aloqasi hamda bog'liqligi turli xil ko'rinishlarda sodir bo'ladi. Buni o'simlik bilan hayvonot dunyosi, tuproq bilan zaminning ustki yotqiziqlari, yog'in miqdorining ko'payib yoki kamayib borishi bilan o'simliklar turi ham miqdor jihatdan o'zgarib borishida kuzatishimiz mumkin. Bu

o'zgarishlar ko'p jihatdan inson faoliyatining faollashuvi bilan bog'liqdir. Bugungi kunda global iqlim o'zgarishi eng dolzarb ekologik muammolardan biridir. Iqlim o'zgarishining oldini olishga qarshi jahon mamlakatlari birgalikda kurashishlari muhimdir. Bu borada 2015 yil 12 dekabrda Parijda Birlashgan Millatlar Tashkilotining iqlim o'zgarishlari bo'yicha doiraviy konventsiyasiga bag'ishlangan konferentsiyaning 21-sessiyasida "Parij Bitimi" qabul qilindi va 2016 yil 4 noyabrda kuchga kirdi.

XULOSA

Avvalo, sohaga oid yangi qonun loyihalari yaratish, mavjudlarini takomillashtirish, nazorat-tahlil faoliyatini bugungi talab darajasida kuchaytirish, uzluksiz ekologik ta'lim konsepsiyasini ishlab chiqish, ekologik nazoratning jamoatchi inspektorlari tizimini rivojlantirish, aholi ekologik madaniyatini yuksaltirishga qaratilgan tizimli ishlarni amalga oshirish, atrof-muhitga zararli ta'sir ko'rsatuvchi obyektlarni va suv tozalash inshootlarini inventarizatsiyadan o'tkazish bo'yicha chora-tadbirlar dasturi qabul qilinib, hayotga izchil tatbiq etilmoqda. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining "Suv va suvdan foydalanish to'g'risida"gi Qonuni aholining iste'mol, maishiy va boshqa ehtiyojlari uchun suv obyektlaridan foydalanish qismining ijro etilishi yuzasidan Sog'liqni saqlash hamda Uy-joy kommmunal xizmat ko'rsatish vazirliklari, Ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish, Geologiya va mineral resurslar davlat qo'mitalari axboroti yuzasidan parlament eshituvlari bo'lib o'tdi. Ayni chog'da "Xavfli chiqindilarni transchegaraviy tashish va ularni yo'q qilish ustidan nazorat qilish to'g'risida"gi Bazel konvensiyasi bajarilishi holati o'rganilib, Ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish masalalari qo'mitasi eshituvi tashkil etildi. Ko'rinib turibdiki, oldimizda turgan vazifalar nihoyatda zalvorli. Ularni muvaffaqiyatli tarzda amalga oshirish har birimizdan bor bilim va mahoratimizni ishga solishni, yanayam aniqroq aytadigan bo'lsak, Vatanimiz taraqqiyoti yo'lida yonib yashashni talab etadi.

REFERENCES

1. Mirziyoyev Sh. M. 2017—2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasi.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning "Ekologiya va atrofmuhitni muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi Farmoni. 21-aprel 2017-yil, Toshkent.
3. Qayumov A.A., Raxmonov R.N., Egamberdieva L.SH., Xamroqulov J.H. Tabiatdan foydalanish va uni muhofaza qilish. – T.: "Iqtisodiyot", 2014.
4. Nigmatov A.N. ekologiyaning nazariy asoslari. ekologiya va atrof muhit Muhofazasi ta'lim yo'nalishi va mutaxassisligi uchun o'quv qo'llanma.—mas'ul muharrir b.f.d. A.S.Yuldashev — T., 2013.
5. Ergasheva, Y. A., Vasieva, D. I., & Murtazova, S. B. (2019). Political persecutions and ideological pressure on the creative intellectuals of Uzbekistan in post-war decades. *International Journal of Recent Technology and Engineering*, 8(2 S10), 374-377. 606